

Інформаційна довідка щодо законодавчих гарантій виплати пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень*

***Анотація.** В інформаційній довідці проаналізовано законодавство України щодо виплати пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень, у контексті проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2026 рік” щодо забезпечення повної виплати пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень» (реєстр. № 16007 від 02.09.2026).*

***Ключові слова:** пенсія, Пенсійний фонд України, судове рішення, Державний бюджет України, правовий режим воєнного стану.*

Вступ

Питання фінансування соціальних виплат загалом, і зокрема виплат пенсій особливо гостро стоїть в Україні в умовах воєнного стану. Наразі це фінансування здійснюється переважно із зовнішніх джерел (коштів міжнародних партнерів). При цьому обсяг коштів, що надходять від міжнародних партнерів, часто залежить від виконання Україною зобов'язань за міжнародними договорами.

У зв'язку із проблемами, що виникають при виплаті пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень, на розгляд Верховної Ради України було внесено проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2026 рік” щодо забезпечення повної виплати пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень» (реєстр. 16007 від 02.09.2026) (далі – законопроект № 16007). Законопроектом № 16007 пропонується внести зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2026 рік», якими передбачити, зокрема:

➤ незастосування понижувальних коефіцієнтів та неможливість зменшення розміру пенсійної виплати, визначеного або нарахованого на виконання судового рішення, що набрало законної сили;	➤ неможливість зміни розмірів та строків поточних пенсійних виплат нормативно-правовими актами;
➤ забезпечення поточних пенсійних виплат кожному одержувачу у повному належному розмірі та у строки, встановлені законодавством про пенсійне забезпечення;	➤ порядок здійснення пенсійних виплат у разі відсутності затвердженого Кабінетом Міністрів України порядку виплати за ретроспективними судовими рішеннями та виплати пенсій, призначених або перерахованих за рішенням суду.

Метою цієї інформаційної довідки є дослідження обсягу законодавчих гарантій виплати пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень.

Основна частина

Законодавче регулювання виплати пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень, стосується 4 аспектів (див. Рис. 1).

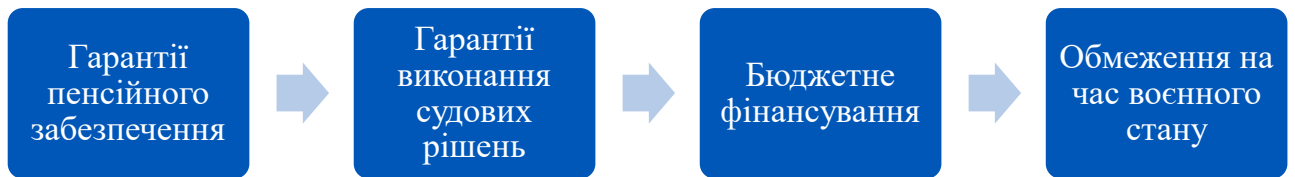

Рис. 1.

Вищу юридичну силу у регулюванні цих питань має Конституція України, зміст її відповідних норм наведено у Табл. 1.

Таблиця 1

Гарантії пенсійного забезпечення	Гарантії виконання судових рішень	Бюджетне фінансування	Обмеження, встановлені на час воєнного стану
Стаття 46. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.	Стаття 129-1. Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.	Стаття 95. Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків. Держава прагне до збалансованості бюджету України.	Стаття 64. ... В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Отже, Конституція України гарантує громадянам право на соціальний захист, а також визначає обов'язковість судових рішень та забезпечення їх виконання державою. Водночас Основний Закон наголошує на прагненні держави до збалансованості бюджету України та на можливості обмеження права на соціальний захист в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Положення Конституції України деталізовано у спеціальних законах України, що регулюють відповідні аспекти.

Базовими законами України, що регулюють питання *пенсійного забезпечення*, є закони України «Про пенсійне забезпечення»¹ та «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»², виплата пенсій окремим категоріям громадян визначається окремими спеціальними законами України.

Закон України «Про пенсійне забезпечення» передбачає, що виплата пенсій здійснюється з коштів Пенсійного фонду України (частина перша статті 8); пенсійне забезпечення відповідно до цього Закону здійснюється органами Пенсійного фонду України (стаття 10); до відання Кабінету Міністрів України належать питання, пов'язані з реалізацією і додержанням гарантій, передбачених цим Законом (стаття 11).

Відповідно до статті 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» загальнообов'язкове державне пенсійне страхування здійснюється, зокрема, за принципами:

➤ фінансування видатків на виплату пенсій, надання соціальних послуг за рахунок страхових внесків, бюджетних коштів і коштів цільових фондів;	➤ обов'язковості фінансування за рахунок коштів Пенсійного фонду витрат, пов'язаних з виплатою пенсій та наданням соціальних послуг, в обсягах, передбачених цим Законом;
➤ державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав, передбачених цим Законом;	➤ цільового та ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Стаття 113 названого Закону України передбачає, що держава створює умови для функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і гарантує дотримання законодавства з метою захисту майнових та інших прав і законних інтересів осіб стосовно здійснення пенсійних виплат та їх пенсійних активів, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках. Держава створює умови для функціонування страховиків і гарантує дотримання ними законодавства з метою захисту майнових та інших прав і законних інтересів осіб, які отримують довічні пенсії відповідно до закону.

У разі виникнення дефіциту коштів Пенсійного фонду для фінансування виплати пенсій у солідарній системі (перевищення видатків над доходами, у тому числі з урахуванням резерву коштів Пенсійного фонду) такий дефіцит покривається за рахунок коштів Державного бюджету України.

Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування³ також встановлюють для загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян України такі принципи, як державні гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав та цільове використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

¹ Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#top>

² Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#top>

³ Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>

Як і стаття 55 Конституції України, усі названі закони України передбачають можливість оскарження рішень органу, який призначає пенсії, або розгляду спорів у судовому порядку. Своєю чергою, *гарантії виконання судових рішень*, установлені Конституцією України, розширено викладено у статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁴. Відповідно до неї: судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України; судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України; контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом; невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом.

Особливості виконання рішень суду про стягнення коштів з державного органу встановлено статтею 3 Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень»⁵. Виконання рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у межах відповідних бюджетних призначень шляхом списання коштів з рахунків такого державного органу, а в разі відсутності у зазначеного державного органу відповідних призначень – за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Перерахування коштів стягувачу здійснюється у тримісячний строк з дня надходження до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, необхідних для цього документів та відомостей.

Також слід звернути увагу, що Кодекс адміністративного судочинства України⁶ відносить оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат до справ незначної складності, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні). Статтею 371 цього Кодексу передбачається негайне виконання рішення суду про присудження виплати пенсій, інших періодичних платежів з Державного бюджету України або позабюджетних державних фондів (у межах суми стягнення за один місяць). Частина третя статті 378 Кодексу встановлює, що невиконання суб'єктом владних повноважень судового рішення, яке набрало законної сили, щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат протягом двох місяців з дня набрання

⁴ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n56>

⁵ Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text>

⁶ Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n12455>

законної сили судовим рішенням є самостійною підставою для зміни способу і порядку виконання такого судового рішення шляхом стягнення з такого суб'єкта владних повноважень відповідних виплат.

Таким чином, на законодавчому рівні закріплено низку гарантій виконання судових рішень, зокрема стосовно нарахування та виплати пенсій. Однак, на практиці виникають проблеми, пов'язані з обсягами *фінансування відповідних виплат*.

Конституція України (стаття 96), Закон України «Про Кабінет Міністрів України»⁷ та Бюджетний кодекс України⁸ покладають на Уряд України обов'язок щодо розроблення проєктів законів про Державний бюджет України на відповідний рік. До повноважень Кабінету Міністрів України віднесено також внесення змін до Державного бюджету України, забезпечення виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подання Парламенту України звіту про його виконання, прийняття рішень про використання коштів резервного фонду Державного бюджету України. Крім того, саме цим органом затверджуються порядки використання бюджетних коштів, де це передбачено законом. Широкі повноваження Уряду України у сфері державних фінансів зумовлені його статусом вищого органу у системі органів виконавчої влади, який оперує, по суті, даними усієї системи державного управління. Це надає Кабінету Міністрів України можливість найбільш об'єктивно розраховувати доходи та видатки Державного бюджету України, зокрема й видатки на пенсійне забезпечення та на виконання судових рішень.

Сьогодні за даними системи «Відкритий бюджет»⁹ видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу є другими за розміром після видатків на оборону, третє місце посідають видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення. Більше половини видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення спрямовується на пенсійне забезпечення (Рис. 2). При цьому Кабінетом Міністрів України було запропоновано уведення у 2026 році понижувальних коефіцієнтів для окремих категорій пенсіонерів (стаття 30 Закону України «Про Державний бюджет України на 2026 рік»), що свідчить про недостатність закладених у Державному бюджеті України на 2026 рік коштів на виплату пенсій для цих категорій громадян у повному обсязі.

Частина друга статті 27 Бюджетного кодексу України вимагає, щоб кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України, протягом п'яти днів направлявся до Кабінету Міністрів України для здійснення експертизи щодо його впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини. Експертний висновок до такого законопроекту має містити інформацію, зокрема щодо можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді, та пропозиції щодо його розгляду.

⁷ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

⁸ Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

⁹ Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

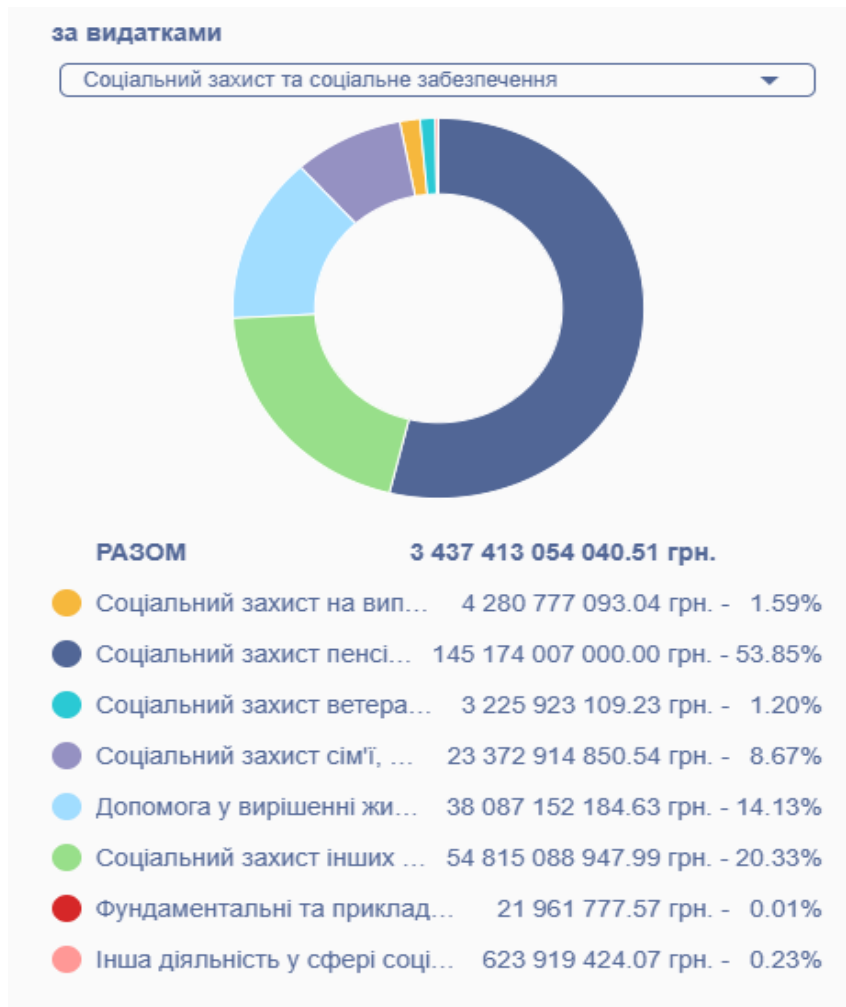

Рис. 2.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану»¹⁰ дублює норми Конституції України щодо можливості *обмеження прав і свобод громадян*, що включає і право на соціальний захист (стаття 20 цього Закону). Водночас статтею 12² Закону наголошується, що в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією України та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Нагадуємо, що такі повноваження включають, зокрема, контроль за виконанням судових рішень.

Конституційний Суд України неодноразово наголошував на праві Верховної Ради України змінювати обсяг пенсійного забезпечення тих чи інших категорій осіб. Наприклад, у Рішенні від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 зазначається, що, враховуючи зміст та обсяг конституційних повноважень Верховної Ради України щодо законодавчого врегулювання пенсійного забезпечення згідно з приписами Основного Закону України, законодавець має певний простір обдумування (*the margin of appreciation*) як стосовно визначення

¹⁰ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

змісту й окремих складників юридичного механізму регулювання пенсійного забезпечення, так і щодо ухвалення законів, якими він змінює такий механізм. Тобто Верховна Рада України в законах може визначити та надалі змінювати основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення¹¹.

Отже, повертаючись до змісту законопроекту № 16007, вважаємо, що рішення про його прийняття має спиратися на експертний висновок Кабінету Міністрів України щодо можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді реалізації пропонованих змін та на пропозиції Уряду України щодо його розгляду. У будь-якому разі, прийняття законопроекту № 16007 не забезпечить сталого вирішення проблем, що виникають при виплаті пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень, адже ним запропоновані зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2026 рік», а Законом України «Про Державний бюджет України на 2027 рік» можуть бути передбачені інші правила виплати пенсій.

Висновки

Враховуючи приписи Конституції України та низки законодавчих актів, слід констатувати, що законодавчі гарантії виплати пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень, в Україні визначено на належному рівні. Водночас практична реалізація цих гарантій тісно пов'язана із наявністю коштів у Державному бюджеті України – їх дефіцит може спричиняти обмеження або відстрочення відповідних виплат. За таких умов надання повноважень Кабінету Міністрів України щодо визначення порядку виплат, враховуючи положення Бюджетного кодексу України та низки законів України, є законним і доцільним.

Реалізація пропозицій, передбачених законопроектом № 16007, у разі його прийняття може негативно позначитися на Державному бюджеті України на 2026 рік. Водночас видається, що це навряд чи системно вирішить проблеми, що виникають при виплаті пенсій, призначених або перерахованих на виконання судових рішень, оскільки фактично може бути реалізовано до кінця цього року.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

¹¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Мосюряка Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців) від 23.12.2022 № 3-р/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-22#Text>